

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 64.055.008
у Харківському національному економічному
університеті імені Семена Кузнеця*

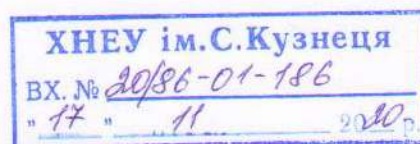
ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу **Плескун Інни Володимирівни**
на тему «Ризик-контроль клієнтів банку в системі фінансового моніторингу»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами

У сучасному світі фінансові установи, поряд із реалізацією своїх основних функцій, що відповідають їх статутної діяльності та впливають з їх становища як фінансових посередників, виконують важливе суспільне завдання щодо запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Система фінансового моніторингу, що сформувалася й достатньо ефективно функціонує у нашій країні, постійно розвивається у відповідності до вимог міжнародних документів, які послідовно імплементуються у законодавство України.

У вітчизняному законодавчому регулюванні протидії відмиванню злочинних доходів в останній час сталися суттєві зміни, зокрема, пов'язані із подальшим розвитком ризик-орієнтованого підходу у системі фінансового моніторингу. Підхід на основі ризиків є важливим для ефективності та дійовості боротьби з відмиванням злочинних доходів та фінансуванням тероризму. Він сприяє пріоритизації дій суб'єктів фінансового моніторингу з урахуванням ймовірності здійснення клієнтами фінансових установ протиправних дій і відображає адекватність їх зусиль стосовно виявленого ризику.

Насамперед, ці проблеми стосуються банків, які через специфіку своєї діяльності перебувають у центрі проведення різноманітних фінансових транзакцій, тому саме на них покладається особлива відповідальність та припадає основний обсяг роботи щодо виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Ефективне застосування ризик-орієнтованого підходу базується на виявленні, правильному оцінюванні та моніторингу ризиків, що притаманні клієнтам, які виконують фінансові операції або укладають договори на банківське обслуговування. Попереджаючи або мінімізуючи ці ризики, банки забезпечують фінансову безпеку і стабільність як власної діяльності, так і банківської системи у цілому. Цим визначається актуальність, теоретична важливість та практична значущість теми дисертаційної роботи Плескун І. В.

Подана на захист наукова робота присвячена вирішенню актуального науково-практичного завдання щодо подальшого розвитку теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Актуальність роботи підтверджується, у тому числі, її зв'язком з науковими дослідженнями Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, зокрема, за темою «Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення» (номер державної реєстрації 0118U000058), у межах якої здобувачем систематизовано практичні рекомендації щодо пошуку методів та моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, та за темою «Механізм формування стратегії фінансового розвитку в системі управління підприємством» (номер державної реєстрації 0119U102300), при виконанні якої здобувачем сформовано декомпозицію карти ризиків клієнтів банку.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, базується на використанні наукової методології та застосуванні сучасних методів проведення досліджень. Дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується достатнім рівнем наукових узагальнень. Наукові положення, розроблені методичні та аналітичні підходи, а також запропоновані рекомендації є обґрунтованими. Це підтверджується узагальненням та опрацюванням результатів досліджень за матеріалами широкого кола праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики ризик-орієнтованого підходу у протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму, а також використанням таких методів дослідження, як: сукупність методів статистичного аналізу, кореляційно-регресійний аналіз, таксономічний аналіз, метод аналізу ієрархій. Необхідні розрахунки та економіко-математичне моделювання проведено з використанням програмного пакету Statistica 10.0.

Використання вищенаведених методів дозволило сформулювати теоретичне та методичне підґрунтя для удосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Обґрунтованість наукових результатів обумовлюється також аналізом законодавчої та нормативно-правової бази, що регламентує питання протидії легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а також діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу; міжнародних документів у цій сфері, зокрема, документів FATF; статистичних даних Національного банку України, Державної служби фінансового моніторингу України, Асоціації українських банків; інформації, розміщеної на веб-сайтах українських банків.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується публікацією основних

результатів дослідження у вітчизняних фахових та зарубіжному наукових виданнях, а також їх апробацією на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Мета дисертаційного дослідження відображає обрану тему роботи. Об'єкт і предмет дослідження визначено коректно. Зміст сформульованих наукових завдань структурно-логічно узгоджений, їх кількість можна вважати достатньою для розкриття обраної теми дисертації і досягнення поставленої мети. Висновки дисертації є логічно обґрунтованим підсумком виконаної роботи, у повній мірі відображують основні положення проведеного дослідження та перспективні напрями їхнього впровадження. Вони не містять внутрішніх суперечностей і мають практичну спрямованість.

Таким чином, комплексне вирішення поставлених завдань, виважений вибір методів дослідження, опрацювання достатньої теоретичної бази дозволили Плєскун І. В. забезпечити наукову обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, що виносяться на захист.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження

Ознайомлення зі змістом дисертації, опублікованими здобувачем науковими працями дає підстави стверджувати, що І. В. Плєскун вирішено важливе наукове завдання щодо розвитку теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. Результати, що містять наукову новизну та відображають особистий внесок дисертанта, полягають у такому.

Заслуговує на увагу удосконалений механізм ризик-контролю клієнтів банку, що є узгодженою сукупністю підсистем розпізнавання, попередження та реагування на виявлені ризикові операції у тісному взаємозв'язку з комплексом нормативно-правового та методичного забезпечення

попередження ризикованих операцій клієнтів банку. Особливістю цього механізму є інтегрований підхід до наповнення його складових (мети, завдань, принципів, функцій, суб'єктів, об'єктів, методів, інструментів, політик), що визначені з урахуванням специфіки внутрішньобанківського фінансового моніторингу (с. 62-66, с. 68-71).

У дисертаційній роботі удосконалено аналітичний підхід до визначення ефективності ризик-контролю клієнтів банку, що є надзвичайно важливим з точки зору впливу на фінансовий стан банку. Запропонований підхід враховує розподіл банків за рівнями ризику (низький, середній, високий), а також зміни видів порушень банків у сфері фінансового моніторингу. Така формалізація зв'язку ризик-контролю клієнтів банку з порушеннями у сфері фінансового моніторингу дає змогу виявляти ризики на початкових етапах співпраці з клієнтами, оцінити вагомість їхнього можливого негативного впливу та сприяє впровадженню релевантних превентивних заходів з метою запобігання легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму (с. 111-115, с. 118-121, с. 123-129, с. 132-134).

Безсумнівний науковий інтерес становить удосконалений методичний підхід до визначення рівня сукупного ризику банку, який базується на визначенні інтегрального показника, в якому поєднуються індивідуальні ризики конкретного банку; здійсненні розподілу банків України на групи відповідно до рівня їх ризику; формалізації залежності якості фінансового моніторингу від сукупного ризику банків шляхом визначення характеру та тісноти зв'язку та обумовленості сум штрафів у сфері фінансового моніторингу змінами параметрів сукупного ризику банків. Важливо те, що у складі операційного, юридичного та репутаційного ризиків банку враховано вплив ризиків клієнтів стосовно можливості легалізації злочинних доходів (с. 143-145, с. 147-149, с. 151).

Автором удосконалено методичний підхід до вибору групи клієнтів банку за рівнем ризику відмивання коштів для встановлення пріоритетності контрольних зусиль та попереджувальних заходів з боку суб'єкта первинного

фінансового моніторингу. Зазначені групи клієнтів пропонується формувати за певними критеріями: документи клієнтів банку, ділова репутація, операційна діяльність клієнтів, термін діяльності, рух коштів клієнтів банку (с. 158-165). Удосконалений підхід сприятиме підвищенню ефективності проведення фінансового моніторингу у банківській установі.

У дисертаційній роботі дістало подальшого розвитку поняття «ризик-контроль клієнтів банку» (с. 39-40). На відміну від існуючих визначень, в авторському формулюванні воно окреслює системні багаторівневі процедури спостереження і перевірки клієнтів банку для виявлення можливостей здійснення ними легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму. При цьому враховується відповідність фінансових операцій клієнта характеру та змісту його діяльності, законодавчим нормам, що призводить до встановлення клієнтам банків відповідних рівнів ризиків.

Здобутком дисертації, що відображає подальший розвиток існуючих наукових положень, виступає визначення переліку і змісту процедур комплаєнс-контролю банку відповідно до його етапів (с. 31-34). Суттєвим є доповнення механізму комплаєнс-контролю принципом актуалізації компетентностей персоналу банку через його навчання для створення адекватних умов попередження здійснення надто ризикованих операцій клієнтів банку, що сприятиме наближенню процедур комплаєнс-контролю банку до міжнародних стандартів.

Науковий інтерес становить подальший розвиток критеріїв оцінювання ризиків клієнтів банків, що полягає у врахуванні можливості категоризації і групування клієнтів з однаковими параметрами діяльності та типами фінансових операцій, що їм відповідають (с. 83-91). Таке групування уможливить конкретизацію зусиль підрозділів фінансового моніторингу у застосуванні адекватного методичного інструментарію оцінювання ризиків клієнтів та розробки ефективних заходів з їх мінімізації.

Дістала подальшого розвитку послідовність етапів здійснення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу (с. 68-71). До

відповідної послідовності дій автор відносить: аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища ризик-контролю клієнтів банку; формування та апробацію карти ризиків клієнтів банку; упровадження посилених заходів контролю щодо клієнтів банку з середнім та високим рівнями ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Отже, аналіз змісту дисертації та наукових публікацій здобувача дозволяє стверджувати, що наукові положення, сформульовані автором особисто, відображають його внесок у розвиток теоретичних засад та практичних аспектів ризик-контролю клієнтів банку у системі фінансового моніторингу.

Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Наукове значення результатів дисертаційної роботи Плескун І. В. полягає у розвитку теоретичних положень, обґрунтуванні методичних підходів і розробленні практичних рекомендацій, які поглиблюють розуміння сутності та збагачують економічну науку в аспекті вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Теоретична цінність наукових результатів полягає у розвитку понятійного апарату та механізму здійснення фінансового моніторингу в умовах застосування ризик-орієнтованого підходу; вдосконаленні аналітичного підходу до визначення ефективності проведення ризик-контролю клієнтів банку; вдосконаленні науково-методичних підходів щодо встановлення рівня сукупного ризику банку та визначення груп клієнтів, на яких повинні бути зосереджені основні зусилля банку для мінімізації ризиків відмивання коштів; розвитку змісту та процедур проведення комплаєнс-контролю, а також послідовності етапів здійснення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу.

Практичне значення одержаних наукових результатів полягає у тому, що основні положення і висновки дисертаційної роботи доведені до рівня практичних рекомендацій, які дозволяють підвищити ефективність здійснення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу. Значущість отриманих результатів дослідження визначається їх впровадженням в практичну діяльність банків. Зокрема, у діяльність АТ «СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК «ГРАНТ» впроваджені пропозиції автора щодо вдосконалення базових вимог і процедур комплаєнс-контролю в банку на окремих його етапах з позиції системної важливості та врахування позитивного зарубіжного досвіду (довідка від 14.02.2020 р. № 117-9843).

ПАТ КБ «ПРАВЕКС БАНК» використовуються пропозиції дисертанта щодо формування механізму ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу, особливістю якого є інтегрований підхід до наповнення його складових (довідка від 10.02.2020 р. № 3548-НФ/01).

Окремі наукові положення дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця під час викладання навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент у банку» для підготовки студентів за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (довідка від 27.02.2020 р. № 20/86-38-64/1).

Використання теоретичних, науково-методичних та практичних результатів дослідження в практичній діяльності банків та інших фінансових установ надасть можливість більш ґрунтовно та комплексно підходити до прийняття управлінських рішень з метою забезпечення належного контролю за ризиками клієнтів у сфері фінансового моніторингу.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

За результатами дисертації опубліковано 17 наукових праць, а саме: одна стаття в періодичному науковому виданні держави, що входить до

Організації економічного співробітництва та розвитку й Європейського Союзу (Республіка Польща), 5 статей в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (Web of Science та Index Copernicus), одна стаття в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, одна розділ у колективній монографії, 9 тез доповідей, що включені до матеріалів конференцій.

У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок здобувача відображений повною мірою (додаток К).

Ознайомлення з публікаціями дає підставу констатувати, що всі результати дослідження, що виносяться на захист і відображені у пунктах наукової новизни, а також висновках до дисертаційної роботи, достатньо повно викладені в друкованих працях Плескун І. В. і отримані особисто здобувачем, є її власним здобутком. На етапі оприлюднення наукових результатів було дотримано вимоги пунктів 9, 11 і 12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, що повною мірою підтверджує достатність підготовлених здобувачем публікацій.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертація виконана з дотриманням науковому стилю та вимог до структури та логіки викладення матеріалу.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. Ідеї та елементи наукових праць інших науковців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів і джерела інформації.

Оформлення дисертації відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, положення наукової новизни й обґрунтованість отриманих результатів, їх теоретичну і практичну значущість, доцільно зазначити деякі зауваження та відмітити дискусійні положення дисертаційної роботи.

1. При формуванні структури механізму ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу здобувачем до об'єктів цього механізму віднесено ризики, фінансові операції, клієнти (с. 68). Такий вибір потребує додаткового обґрунтування і пояснення, оскільки, на нашу думку, характеристики цих об'єктів перетинаються (ризики притаманні безпосередньо як клієнтам, так і фінансовим операціям).

2. Позитивно оцінюючи авторський підхід щодо взаємозв'язку традиційних банківських ризиків та ризиків клієнтів стосовно можливості легалізації коштів та фінансування тероризму (с. 79-83), вважаємо, що варто було б більш докладно дослідити це питання, зокрема, візуалізувавши ці взаємозв'язки та наслідки їх реалізації на відповідній схемі.

3. Підтримуючи, у цілому, позицію автора щодо необхідності кількісної оцінки рівня ризикованості клієнтів банку, зазначимо, що, на нашу думку, варто було б більш уваги приділити обґрунтуванню вибору саме тих критеріїв ризику, які обрано дисертантом (с. 86-88).

4. У табл. 2.3 (с. 88-89) наведено дуже обмежений перелік нормативно-правових актів України, спрямованих на забезпечення протидії відмиванню злочинних доходів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Крім того, її назва не відповідає змісту, оскільки міжнародні документи, які також відображені у таблиці дуже обмежено, не є законами або підзаконними актами.

5. У дисертації, зокрема, на рис. 2.5 (с. 100), автором продовжують використовуватися поняття обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу, у той час, як вони вже відсутні у Законі від 06.12.2019 № 361-

ІХ, де говориться про моніторинг порогових фінансових операцій та підозрілих фінансових операцій (діяльності) (статті 20 і 21 Закону).

6. Підрозділ 2.3 дисертаційної роботи має назву «Аналіз змінності параметрів ефективності ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу» (с. 111), проте у подальшому автор досліджує безпосередньо змінність ефективності, не виділяючи окремі параметри. Необхідно пояснити авторську позицію стосовно цього питання.

7. Як відомо, застосування методу аналізу ієрархій передбачає використання думок експертів, проте автор не пояснює, яким чином була сформована матриця попарних порівнянь важливості критеріїв (табл. 3.10, с. 171). Крім того, незрозуміло, як було розраховане відношення узгодженості, яке, в принципі, повинно бути позитивним числом.

8. Дисертаційній роботі притаманні деякі редакційні недоліки: ознаки порогових фінансових операцій подаються не у точній відповідності до формулювань Закону (с. 97); у табл. 3.7 (с. 152-154) цифрові значення відображено некоректно; для позначення додатків використовується літера З та ряд інших.

Втім, вищенаведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження і не знижують теоретичну та практичну цінність дисертаційної роботи І. В. Плєскун.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Проведений аналіз дисертаційної роботи Плєскун Інни Володимирівни на тему «Ризик-контроль клієнтів банку в системі фінансового моніторингу» дає можливість підтвердити, що вона є завершеним науковим дослідженням, кваліфікаційною науковою працею, яка виконана на належних теоретичному та методичному рівнях. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо

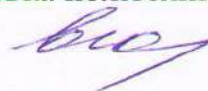
поглиблення теоретичних уявлень стосовно організації, функціонування та вдосконалення ризик-контролю клієнтів банку в системі фінансового моніторингу

Структура та обсяг дисертації відповідають встановленим нормам. Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, які виносяться на захист, містять елементи наукової новизни.

Дисертаційна робота Плескун І. В. за змістом, структурою та оформленням відповідає галузі знань 07 – «Управління та адміністрування», спеціальності 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування», вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 9, 11 і 12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Плескун Інна Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківського бізнесу
та оподаткування
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Світлана ЄГОРИЧЕВА

Проректор з наукової та міжнародної роботи
Національного університету
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Світлана СІВІЦЬКА